

Πρόλογος

*Μια «ψευδώνυμη χώρα».
Το Reich και η Ευρώπη
από το 1871 μέχρι σήμερα.
Πρώτα ας ξεκαθαρίσουμε τις έννοιες*

Μπαίνοντας στο καλοκαίρι του 2011, ο στραγγαλισμός της Ελλάδας φτάνει κυριολεκτικά στο απροχώρητο, με την άτυπη συνεργασία των λεγόμενων «αγορών». Αυτό το βιβλίο επιχειρεί να προσεγγίσει ορισμένα λιγότερο εμφανή, βαθύτερα αίτια του γιατί πραγματικά η Γερμανία ακολουθεί πλέον ηγεμονική πολιτική.

Τη στιγμή που το βιβλίο αυτό τυπώνεται ουδείς

μπορεί να γνωρίζει πού θα καταλήξει η ελληνική περιπέτεια. Επί είκοσι μήνες η κυβέρνηση Παπανδρέου παρακολουθούσε εντελώς παθητικά και αντέδρασε σπασμωδικά και αναποτελεσματικά. Όσο για τη Γερμανία, το μόνο βέβαιο είναι ότι δεν είναι η πρώτη φορά που επιχειρεί κάτι τέτοιο. Μάλιστα, στο παρελθόν, και όχι το τόσο μακρινό, το έχει πράξει και με πολύ πιο δυνατές οικονομικά και πολιτικά χώρες, όπως τη Μεγάλη Βρετανία ή την Ιταλία, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, κατά τη διαδικασία που οδήγησε στη γέννηση του κοινού νομίσματος, λίγο μετά τη γερμανική επανένωση.

Για να καταλάβει κανείς τι πραγματικά γίνεται σήμερα στη ζαλισμένη Ευρώπη πρέπει να έχει στο μυαλό του γεγονότα που διαδραματίστηκαν εδώ και δύο δεκαετίες. Και η αρχή γίνεται στην παλιά νεκρή ζώνη του διχοτομημένου Βερολίνου, εκεί όπου χτυπάει σήμερα η καρδιά της γερμανικής πρωτεύουσας, στην ιστορική Πλατεία Πότσδαμ...

Όμως, χρειάζεται και κάτι ακόμα. Για να γίνει αντιληπτή η σημερινή πορεία της Ευρώπης, στην οποία οι εξελίξεις στην Ελλάδα αποτελούν ένα μο-

χλό μεταβολής προς μια νέα κατεύθυνση του «κοινοῦ» ευρωπαϊκού μέλλοντος, πρέπει πρώτα, φύχραιμα και χωρίς ιδεοληψίες, να ξεκαθαριστεί και να εμπεδωθεί η έννοια του Reich – στα ελληνικά Ράιχ. Όχι του Τρίτου Ράιχ, όπως είναι πιθανότατα ο άμεσος συνειρμός για τους πιο πολλούς, αλλά του Ράιχ. Αυτή η έννοια είναι καθοριστικής σημασίας.

Deutsches Reich: Γερμανικό Ράιχ, δηλαδή βασίλειο ή αυτοκρατορία. Ο όρος προέρχεται από την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους – *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation*, από το έτος 962 μέχρι το έτος 1806.

Με αυτή την ιστορική αναφορά γεννήθηκε ο όρος *Deutsches Reich*, η επίσημη ονομασία του ενιαίου γερμανικού κράτους από τότε που σχηματίστηκε, στα 1871, υπό τον καγκελάριο της Πρωσίας Μπίσμαρκ, ο οποίος ένωσε τα γερμανικά κράτη και άπλωσε την κυριαρχία τους και πέρα από αυτά, μέχρι την κατάργησή του από τους Συμμάχους νικητές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου το 1945. Περιλαμβάνει το Πρώτο Ράιχ, την ονομαζόμενη περίοδο του Μπίσμαρκ (1871-1918), το Δεύτερο Ράιχ,

την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1918-1933), και, τέλος, το Τρίτο Ράιχ, τη ναζιστική, εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία του Αδόλφου Χίτλερ (1933-1945). Συναντάται πάντως και μια παρεμφερής χρήση του όρου, που θεωρεί την περίοδο της Αγίας Αυτοκρατορίας το Πρώτο Ράιχ, την περίοδο Μπίσμαρκ και της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ενοποιημένες το Δεύτερο και εκείνη των ναζί το Τρίτο.

Πριν η έννοια Ράιχ καταστεί διαβόητη και συνδεθεί, ως συνώνυμη του τρόμου, με ό,τι πιο φρικτό γνώρισαν ποτέ η Ευρώπη και ο κόσμος, παρέπεμπε, χωρίς αυτούς τους συνειρμούς, στην αυτοκρατορία που είχε γεννηθεί από την ένωση πολλών γερμανικών ηγεμονιών. Η ανακήρυξή του είχε γίνει από τον Μπίσμαρκ, ντυμένο στα λευκά, στις Βερσαλλίες, έξω από το Παρίσι, μετά το γαλλογερμανικό πόλεμο.

Η επανένωση της Γερμανίας τον Οκτώβριο του 1990, de facto, ιστορικά και πραγματικά δημιούργησε –απλώς, αυτή τη φορά όχι και κατ' όνομα– εκ νέου το Ράιχ. Από την ένωση του 1871 στην επανένωση του 1990, με τις ενδιάμεσες «περιπέτειες» δύο παγκόσμιων πολέμων, η έννοια Ράιχ

σηματοδοτεί συνολικά όχι τη ναζιστική κτηνωδία –αυτό είναι το Τρίτο Ράιχ– αλλά την ενοποίηση του γερμανικού κόσμου που ήταν κατακερματισμένος και ενώθηκε, κατακερματίστηκε ξανά και επανενώθηκε. Έτσι γεννήθηκε το Ράιχ σήμερα.

Όμως, προσοχή: πρέπει να είναι κανείς απόλυτα ξεκάθαρος και κάθετος: το βάρος της έννοιας είναι στο Ράιχ όπως εδώ χρησιμοποιείται, που πέφτει όχι στους συνειρμούς με το Τρίτο, αλλά στην ίδια την έννοια Ράιχ ως εκφράζουσα την εθνική ολοκλήρωση. Η γερμανική επανένωση γεννά το Ράιχ, αλλά αυτό δε σημαίνει, σε καμιά περίπτωση, ότι κουβαλά και τις αμαρτίες του Τρίτου. Κάτι τέτοιο θα ήταν ανιστόρητο, λανθασμένο, άδικο, εκτός πραγματικότητας και φτηνό να ειπωθεί. Από την άλλη πλευρά, δεν είναι νοητό να μη χρησιμοποιείται η έννοια Ράιχ επειδή το Τρίτο φέρει αυτά τα βάρη, ειδικά όταν αποτελεί έννοια κλειδί για την κατανόηση του ηγεμονισμού του Βερολίνου σήμερα.

Έτσι, τελικά, ίσως ο καλύτερος τρόπος που αποτυπώνει ψύχραιμα την πραγματικότητα χωρίς να τη φορτώνει με άδικες συνηχήσεις αλλά και

χωρίς την ίδια στιγμή να τη συσκοτίζει είναι να αναφερθεί κανείς απλώς σε Ράιχ: και η ουσία της γερμανικής ολοκλήρωσης αποτυπώνεται και οι άδικοι και λάθος συνειρμοί αποφεύγονται.

Το θεμελιώδες χαρακτηριστικό που διέπει τη σχέση του Ράιχ με την Ευρώπη, ο κοινός παρονομαστής, είναι ότι ούτε χωράει στα όριά της ούτε, όπως αντιλαμβάνονται πλέον όλοι, δέχεται την πραγματική ισότητα μαζί της. Ισότητα που η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, κράτος συνιδρυτής της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και, αργότερα, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεχόταν χωρίς επεκτατική διάθεση, χαρακτηριστικό που, πράγματι, δε διέκρινε την ΟΔΓ. Όμως, εκείνη δεν ήταν η πλήρης Γερμανία. Ήταν μια άλλη χώρα, με την ταυτότητα του Ράιχ υποσταλμένη, συρρικνωμένη.

Το Ράιχ, αντίθετα, εκφράζει την επεκτατική του διάθεση, που άλλωστε αποτυπώνεται και στα μεγέθη του. Είτε με τα όπλα, το Πρώτο και το Τρίτο, είτε με την οικονομική ισχύ, το νέο. Ως εξαίρεση, το Δεύτερο δεν την εξέφρασε και τελικά κατέρρευσε εκ των έσω, ίσως ακριβώς γι' αυτό το λόγο: μη

εκφράζοντάς τη οδήγησε σε δυσαρμονία το εθνικό γερμανικό αίσθημα με την επίσημη κρατική πολιτική. Έτσι ήρθε ο Αδόλφος Χίτλερ στην εξουσία, για να αποκαταστήσει την τιμή του Ράιχ, δημιουργώντας το Τρίτο. Κι αυτή ήταν η ατυχής κατάληξη του Δεύτερου, της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, την οποία ανέλαβε να εξοντώσει ο Χίτλερ, για λογαριασμό της εκπλήρωσης της εθνικής ταυτότητας της Γερμανίας και βασιζόμενος σε αυτή, με τη συμμετοχή μεγάλου μέρους, τότε, του γερμανικού λαού, τον οποίο ο Χίτλερ σε μεγάλο βαθμό δημαγωγικά εξαπάτησε. Και το τελικό του σχέδιο ξεκίνησε με τη συμβολική τρομοκρατική πυρπόληση του Κοινοβουλίου στο Βερολίνο, του Reichstag, που, από τον πόλεμο, έμεινε ερείπιο, μέχρι τη μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Βόννη στο Βερολίνο το 1994. Τα πρώτα θύματα του Χίτλερ ήταν οι Γερμανοί που του αντιστάθηκαν σε αυτή την πορεία. Για εκείνους χτίστηκαν κάποια από τα στρατόπεδα που έγιναν αργότερα κολαστήρια του Ολοκαυτώματος.

Μετά την επανένωση του 1990 εκείνο που συνέβη δεν ονοματίστηκε. Το γεγονός αυτό μπέρδεψε

ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά ίσως και τους περισσότερους από τους Γερμανούς. Λόγω του συνθλιπτικού αρνητικού ιστορικού βάρους του όρου Ράιχ μετά τους ναζί, η σημερινή Γερμανία, αν και στην πραγματικότητα αποτελεί την εκπλήρωση του Ράιχ, διατηρεί το προσωνύμιο Bundes-, ομοσπονδιακή. Και έτσι, ενώ είναι Ράιχ και Βερολίνο, παραπέμπει στην ομοσπονδιακότητα της Βόννης.

Το πρόθημα Bundes- προέρχεται από τα χρόνια μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και το Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης του 1949, ο οποίος θεμελίωσε την κρατική οντότητα της Ομοσπονδιακής (Bundes) Δημοκρατίας της Γερμανίας, του ακρωτηριασμένου Ράιχ. Έτσι, από εκεί που στην ενωμένη Γερμανία της περιόδου 1871-1945 όλοι σχεδόν οι δημόσιοι, κρατικοί φορείς έφεραν το χαρακτηρισμό Reich- (πέρα από την ίδια την ονομασία του κράτους, λ.χ. τα ταχυδρομεία, οι σιδηρόδρομοι, η κεντρική τράπεζα κ.ο.κ. είχαν όλα το ίδιο πρόθημα), σήμερα, μετά την επανένωση, δεν επέστρεψαν σε αυτό τον όρο και παραμένουν Bundes-: αυτός είναι ο προσδιορισμός που χρησιμοποιείται σήμερα. Η λέξη

Ράιχ είναι πολύ βαριά για να τη σηκώσει (ακόμα) στις πλάτες της η επανενωμένη χώρα, που όμως ιστορικά και από πλευράς εθνικής ταυτότητας αποτελεί πλέον ακριβώς αυτό: το Ράιχ. Και είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι η μόνη περίπτωση στην οποία ο όρος Ράιχ διατηρήθηκε μέχρι σήμερα αφορά το κτίριο που στεγάζει το γερμανικό ομοσπονδιακό κοινοβούλιο στο Βερολίνο, το Reichstag.

Ενώ λοιπόν το Ράιχ του 21ου αιώνα διατηρεί τις ονομασίες της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (ΟΔΓ) –γεγονός που, μεταξύ άλλων, δείχνει ότι δεν υπήρξε ισότιμη ένωση των δύο Γερμανιών αλλά ότι η πρώην Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας προσαρτήθηκε–, εκείνο που έχει αλλάξει είναι η πραγματική γερμανική πολιτική. Η πολιτική του Βερολίνου δεν είναι πλέον Bundes-, όπως ονομάζονται η χώρα και οι θεσμοί της, αλλά στην πραγματικότητα Reich. Αυτό είναι το πιο μεγάλο κοινό, ένοχο μυστικό της Ευρώπης εδώ και μερικά χρόνια.

Η πολιτική όμως του Ράιχ δεν είναι ευρωπαϊκή, όπως ήταν εκείνη της ΟΔΓ στα χρόνια από την ήττα στον πόλεμο μέχρι το 1989 που έπεσε το Τεί-

χος, αλλά εθνικιστική. Και συνειδητά και συστηματικά επιχειρεί να προσαρμόσει την Ευρώπη στα μέτρα της. Αυτό συμβαίνει με τη Γερμανία από το 1990 της επανένωσης και ιδίως από το 1994, όταν έγινε και πάλι πρωτεύουσα το Βερολίνο, μέχρι σήμερα, οπότε και η πολιτική αυτή εκφράζεται κυρίως μέσα από το Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας για το κοινό, πλην αποκλειστικά από το Βερολίνο καθοδηγούμενο νόμισμα. Σύμφωνα που μόλις τον περασμένο Μάρτιο επιβλήθηκε από τους Γερμανούς στην ευρωζώνη. Με το Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας η Γερμανία φέρνει το ευρώ στα μέτρα της, εισάγοντας στην ουσία ένα «ευρώ νούμερο δύο», το οποίο, λειτουργικά, το αντιμετωπίζει ως ένα άλλο μάρκο. Η προσαρμογή των άλλων κρατών σε αυτή την πραγματικότητα θα είναι επιβεβλημένη και, όπου χρειαστεί, βίαιη, όπως αυτή τη στιγμή συμβαίνει όχι μόνο με την Ελλάδα αλλά και με άλλες χώρες, χωρίς, ασφαλώς, αυτό να αίρει ειδικά τις δικές μας τεράστιες ευθύνες.

Έτσι, η ανασυσταθείσα χώρα του Reich, αν και ακόμα με το προσχηματικό όνομα Bundes- (ουσια-